

— מותרות שאינן לא מרקוליס קטן ולא נפולת מן המרקוליס הגדול —

רבנן סברי: אין הגוים עושין מרקוליס קטן בצד מרקוליס גדול, הילכך, לא שנא שלש ולא שנא שתים אינן מרקוליס לעצמו, אלא שאם נראות עמו מקורבות מאוד — אסורות, כי נשרו מן המרקוליס, ושאינן נראות עמו — מותרות שלא נפלו ממנו.

סיכום: אבנים אלו אינם שברי עבודת כוכבים, אלא או שנפלו מן המרקוליס, או שהן מרקוליס קטן לצד מרקוליס גדול לדברי רבי ישמעאל, או שהן סתם אבני דרכים.

אם ידוע שנפלו מן האשירה, בודאי שאסורות. ואף אם לא ידוע אלא שהן קרובות מאוד — אסורות, שמשתבר שנפלו ממנו. וכשהן רחוקות — ובתוך ארבע אמות — נחלקן חכמים עם רבי ישמעאל: חכמים מתירים אפילו שלש, ורבי ישמעאל אוסר כשהן שלש, כיון שהוא מרקוליס קטן, ומתיר בשתים.

אמר מר רבי יוחנן: בידוע שנשרו ממנו דברי הכל — אסורות.

ורמינהו, הגמרא מביאה ברייתא שמשמע ממנה שמחלוקת רבי ישמעאל וחכמים היא בידוע שנשרו ממנו.

כי פליגי, במה אכן נחלקו חכמים ורבי ישמעאל — **בסתמא** ואין ידוע אם נפלו ממנו.

ועתה, **במקורבות נמי** כשהן קרובות מאוד למרקוליס עצמו, גם כן לא נחלקו, כיון **דאיכא למימר,** יש לומר מתוך קירבתם, כי **מיניה נפל,** שהן נפלו ממנו, (4) ולכן **דברי הכל** הן אסורות —

כי פליגי, באבנים סתמיות, שהן מרוחקות בתוך ארבע אמות של המרקוליס, וברור שלא נפלו ממנו (5) —

וטרם שהגמרא מבארת את מחלוקתם, מקשינן:

איך יתכן לומר שהן מרוחקות? **והא "בצד מרקוליס" קתני במשנה!** הרי שנינו שהן "בצד", ומשמע שהן קרובות?

ומתרצת הגמרא: **מאי פירוש "בצד"?** — **בצד ארבע אמות דידיה,** בתוך ארבע אמותיו.

ובמה נחלקו? **רבי ישמעאל סבר:** דרכן של הגוים עובדי מרקוליס שהן עושין מרקוליס קטן בצד מרקוליס גדול, הילכך כשהן שלש דדמיין למרקוליס שצורתן כצורת מרקוליס — אסורות, ולא מפני שנפלו מן המרקוליס הגדול, שהרי מרוחקות הן, אלא מפני שהן עצמן מרקוליס קטן, ואם הן שתים אבנים

הרי מבואר ונפסקה ההלכה [בבא בתרא כד א] "רוב וקרוב, הולכין אחר הרוב", ולמה לא נלך

כאן אחר הרוב?

עיי' שם, ובנתיבות המשפט [ס"ק ו].

5. ובמרוחקות יותר מארבע אמות, דברי הכל

שהאבנים נחשבים לתקרובת שאינה בטלה, אלא כעבודת כוכבים עצמה שהיא בטילה.

4. משמע שאם הן קרובות תלינן שהן מן המרקוליס, אף שרוב אבני המקום אינם ממנו.

והקשה הקצות החושן [סימן רסב ס"ק ב]

סתירה בין אוקימתת רבי יוחנן את דברי המשנה לבין הברייתא. כי **כאן**, הברייתא הזו האוסרת בשתים, מדובר בה **בתפיסה אחת**, שאין הפסק של תל גבוה בין המרקוליס לבין האבנים שנמצאו בתוך ארבע אמותיו —

ובאופן זה אסורות אפילו שתיים בין לרבי ישמעאל ובין לחכמים. מפני שהן נראות עמו הואיל והן בתוך ארבע אמותיו. ולפי מסקנא זו נחלקו כשהן מרוחקות. (7) חכמים מתירים, מפני שהן רחוקות, ורבי ישמעאל אוסר כשהן שלש מפני שעושין מרקוליס קטן בצד גדול.

כאן משנתנו, ששינוי בה רבי ישמעאל מתיר שתיים בתוך ארבע אמות, מדובר בה **בשתי תפיסות**, שיש עליהן היכר שלא נפלו ממנו. והיכי **דמי** ואיך יוכר עליהן? **דאיכא גובהא**, תל מפסיק ביני האבנים וביני המרקוליס.

הילכך, לחכמים מותרות אפילו שלש, שלדעת חכמים הנידון הוא רק אם נפלו ממנו אם לא, והיות ותל מפסיק ביניהם — מותרות. ולדעת רבי ישמעאל — אסורות אם הן שלש, אפילו שלא נפלו ממנו, מפני שהוא מרקוליס קטן בצד מרקוליס גדול.

לסיכום: חכמים מתירים בכל אופן שיש היכר שלא נפלו ממנו, וזה יצויר בשתי

שנינו ברייתא: **אבנים שנשרו מן המרקוליס, אם נראות עמו — אסורות, שאין נראות עמו — מותרות.**

ורבי ישמעאל אומר: שלש אסורות, שתיים מותרות.

ובברייתא זו נאמר "אבנים שנשרו". משמע שידוע שנשרו, וטעם חכמים המתירים כשאין נראות עמו הוא משום שהם שברים⁽⁶⁾. וקשה על דברי רבי יוחנן האומר שלא נחלקו כאשר ידוע שנפלו ממנו?

ומתרצת הגמרא: **אמר רבא: לא תימא אל תאמר "שנשרו", אלא אימא [גירסת רש"י]: תנין צריך לשנות "שנמצאו" בצד המרקוליס, ואין ידוע שנשרו ממנו.**

ומקשה הגמרא: **וכי סבר רבי ישמעאל שתיים בתוך ארבע אמות מותרות?**

והא **תניא** שנינו ברייתא אחרת: **רבי ישמעאל אומר: שתיים בתפיסה לו בתוך ארבע אמות — אסורות, שלש אפילו מרוחקות — אסורות.**

הרי, ששתיים מקורבות אסורות לדברי רבי ישמעאל?

ומתרצת הגמרא: **אמר רבא: לא קשיא. אין**

— מותרות, שאם יאסרו, אם כן אין לדבר סוף. מאירי.

6. כן כתב רש"י. והריטב"א מבאר, מפני שכל שנתרחקו ואין נראות עמו, נראה שהמרקוליס מסלק קלונו

[בלשון סגי נהור] מהם. ואילו כשהן קרובות והן

7. רש"י כתב "מרוחקות", ולא ביאר האם כוונתו ליותר מארבע אמות.

וצריך ביאור, אם מדובר ביותר מארבע אמות, אם כן אין לדבר סוף, ואם כוונתו בתוך ארבע

צורות: א. מרוחקות ב. תל מפסיק ביניהם.
רבי ישמעאל אוסר באלו שתי הצורות כשהן שלש.

וכשהן בתוך ארבע אמות ואין תל מפסיק ביניהם — אסורות בין לרבי ישמעאל ובין לחכמים אף שתיים, וכל שכן שלש⁽⁸⁾.

ולפי סיכום זה לא חזרה בה הגמרא מאוקימתת רבי יוחנן את משנתנו, אלא הוסיפה אוקימתא שמדובר שתל מפסיק ביניהם.

ומקשה הגמרא: על דברי רבא שבנראות עמו, אסורות אפילו שתיים:

וכי מרקולים כהאי גונא בצורה זו מי הוי, האם הגוים עושין כן?

והא תניא שנינו ברייתא: אלו הן אבני בית קולים [מרקוליס]: אבן אחת מכאן ואחת מכאן ואחת על גביהן חציה על זו וחציה על זו.

הרי שרק שלש אסורות?

ומתרצת הגמרא: אמר רבא: כי תניא ברייתא ההיא נשנתה בתיאור עיקר מרקולים

תחילתו, ואחר כך כשם שמוסיפין עליו אבנים, כן עושין לו בצדו מרקוליס קטן, ועובדין אותו אף שאינו של שלש.

הגמרא דנה אם מרקוליס יש לו ביטול ככל עבודת כוכבים, אם לא. והטעם לחלק בינו לבין עבודת כוכבים יבואר בגמרא.

והגמרא מקדימה עובדא: **בי ינאי מלכא** בית המלך ינאי ממלכי החשמונאים בימי בית המקדש השני — **חרוב** ביתם נחרב. **אתו עובדי כוכבים** באו הגוים אוקימו ביה הקימו שם מרקוליס. **אתו עובדי כוכבים אחריני** באו גוים אחרים **דלא פלחי** שאינם עובדים למרקוליס, שקלינחו לקחיהו לאבניו וחיפו בהן דרכים וסטרטאות.

איכא רבנן היו חכמים דפרשי שפרשו מדרכים אלו המחופים באבני מרקוליס, ולא דרכו עליהן כדי לא ליהנות מעבודה זרה. **ואיכא רבנן דלא פרשי** והיו חכמים שלא פרשו, ודרכו עליהן.

אמר רבי יוחנן: אם אפילו [חכם אחד המכונה]: **"בנן של קדושים"** מהלך עליהן — **ואנן ואנחנו, נפרוש מהן?!**

ומבאר הגמרא: **מאן ניהו מי הוא החכם המכונה "בנן של קדושים" רבי מנחם בן**

וצריך ביאור כוונתו, הרי הברייתא מדברת בלי שיש גובה ביני וביני?
והריטב"א כתב "בצד ארבע אמות".

8. עיין במהר"ם בתוס' ד"ה במקורבות [בקטע השני], ועיין בתוס' עוד דרך בביאור שיטת רש"י.

והתוס' מפרשים פירוש אחר, אחרי שהקשו

אמות, הרי לפי אוקימתא זו אסורות לדברי הכל?

והרא"ש בתוספותיו בהביאו שיטת רש"י כתב "ולאו מרוחקות חוץ לארבע אמות קאמר, דאם כן מה גבול תתן לרבי ישמעאל, עד היכן עושין מרקוליס קטן בצד מרקוליס גדול? אלא, היכא דאיכא גובהה [גובה] ביני וביני תוך ארבע אמות קרי מרוחקות לפי שאין נראות עמו".

שנאמר: [תהלים קן] "ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים", ודרשינן: מה מת אין לו בטילה לעולם, ואיסור הנאתו הוא לעולם, אף תקרובת עבודת כוכבים אין לה בטילה לעולם.

לכן פרשו מהן החכמים הואיל ואסורות בהנאה.

ומאן דלא פריש אמר: אכנים אלו אינם אסורות מטעם תקרובת עבודת כוכבים, כי בעינא כעין פניב. תקרובת הוי רק כשמקריבין לפני עבודת כוכבים הקרבה הדומה לקרבנות המובאים בפנים בית המקדש, כגון: זביחה ושאר עבודות שבמקדש (11) —

סימאי, ואמאי ולמה קרו ליה כינהו "בנן של קדושים" — דאפילו בצורתא דזווא בצורות החקוקות על המטבעות לא מיסתכל מפני שמחמיר היה (9).

ודנה הגמרא: מאי טעמא מה הטעם דמאן דפריש של חכמים שפרשו? הרי בטלוהו גוים כשחיפו בהן דרכים וסטרטאות?

סבר לה שהיות ואינן אלא תקרובת לעבודת כוכבים — אינן בטלות בביטול הגוי, אף שאלילים עצמם בטלים (10) —

כי הא דאמר כמו שאמר רב גידל אמר רב חייא בר יוסף אמר רב: מניין לתקרובת עבודת כוכבים שאין לה בטילה עולמית?

כמה קושיות על שיטת רש"י.

אין לו ביטול".

ב. הפרישה [יורה דעה סימן קלט ס"ק ד] מביא בשם המהרש"ל "דתקרובת הוא מקריב לאלוהות עצמו, לאפוקי אלילים כגון פסילין אינן אלא דמיונות ואין ממשות בהן".

[ונראה לומר בביאור דברי המהרש"ל, דכוונתו, האלילים עצמן הן דמיונותיו, ואף בשעה שעושהו ומקבלו לאלוה, מקבלו בצורה מוגבלת עד שיקצוף עליו ויקללו ויבטלו בראותו אפסיותו וחדלון כוחו, ולכן יכול לבטלו. אבל תקרובת — בשעה שמקריב לפניו הרי הוא שעת הכושר שעתה מאמין בו, ואין הקרבה על תנאי, לכן אין לו ביטול].

ג. עוד כתב הפרישה [בשם המהרש"ל?] "ואפשר על דרך קבלה: שהתקרובת קולטת מיד רוח טומאה".

ד. והטורי זהב [שם] כתב, שאין שייך שבירה בתקרובת שאין לו ענין להקריב דבר שלם בלבד, לכן לא שייך לבטל.

11. כן כתבו התוס', ומבואר בהמשך הסוגיא.

9. התוס' מבארים, שדיוקנות על המטבעות אינם אסורים בהסתכלות מטעם "אל תפנו אל האלילים", כי הואיל ורגילים בהם לא שייך בהם הפנאה, אלא שרבי מנחם החמיר, והוא מדת חסידות.

והוא רבי מנחם שעליו מסופר בגמרא מסכת מועד קטן [כה ב] שביום פטירתו נימוחו כל הצלמים ונהיו מחצלאות, משום שלא הסתכל בצורתא דזווא.

ועיין רבינו חננאל בשם תלמוד הירושלמי.

10. דברים אלו צריכים ביאור. שלכאורה, אין יתכן שתקרובת עבודה זרה שאינם עבודה זרה עצמה חמורה מהעבודה זרה?

ונביא מקצת מדברי הראשונים והאחרונים.

א. כתב המאירי "וטעם הדבר, מפני שתקרובת אינו אסור אלא כשהוא כעין ארבע עבודות הנעשות בפנים, ומעתה — כשם שקרבן אין לו היתר עולמית, כך תקרובת עבודת כוכבים

הרי הן מותרות בהנאה, מפני שהגוי ביטלם. ב-1

ישראל שהביא אבנים מן המרקולים וחיפה בהן דרכים וסרטיאות — אסורות.

ולית נגר ובר נגר, ואין חכם ובן חכם, דיפרקיניה, שיתרצנה לברייתא זו.

שהרי האבנים הן תקרובת לעבודת כוכבים, ואין להם ביטול, ואיך מותרות בביטול הגוי?

אמר רב ששת: אנה אני לא נגר אנה איני חכם ולא בר נגר אנה ולא בן חכם ופריקנא ליה ואתרצנה!

מאי קושיא ליה במה התקשה רבה בר ירמיה? (13) היה קשה לו ממאמר **דרב גידל** שאמר בשם רב שאין ביטול לתקרובת עבודת כוכבים! ומה קשה, הרי תירצנו: **בעינא כעין פנים, וליבא** והאבנים האלו לא נאסרו מדין תקרובת, כי אינם כעין פנים, ונאסרים מדין עבודת כוכבים ממש, ולכן יש להם ביטול.

הגמרא מביאה עוד ברייתא שאמרו עליה "לית נגר ובר נגר דפרקינה", שנשנתה בעיני שביעית וחול המועד.

עבודת הקרקע והאילנות אסורות בשביעית. יש מהן האסורות מדאורייתא, והן זריעה וחמירה [קציצת זמורות דקים יבשים מן הגפנים, כדי להצמיח הענפים הלחים, והיא

וליבא ואילו זריקת אבנים, אף שהזריקה אסורה, וחייב מיתה עליה —

מכל מקום, הואיל ואין עבודה זרה כמוה בבית המקדש, לא חל על האבנים איסור הנאה מדין תקרובת.

כי כל דין תקרובת נלמד מהכתוב [שמות כב] "זובח לאלוהים [אלילים] יחרם, בלתי לה' לבדו", כלומר: כל הזבחות הם בלתי לה' לבדו, וכאשר זובח לאלילים — יחרם, ויאסר בהנאה. הילכך, מכתוב זה אפשר ללמוד רק זביחה ושאר עבודות המיוחדים לעבודת ה' בבית המקדש⁽¹²⁾.

ואבנים אלו אסורות, מטעם שהן עצמם נהיים עבודת כוכבים, וכמו שיבואר. ולא מפני שהן תקרובת.

והואיל ונאסרו מדין עבודת כוכבים — הרי הן בטילות, כשיבטלנה הגוי, כשאר אלילים שיש להם ביטול. ולכן לא פרשו מהן החכמים ובתוכם רבי מנחם בן סימאי.

ובענין זה מביאה הגמרא ברייתא:

אמר רב יוסף בר אבא: איקלע נקלע רבה בר ירמיה לאתריין למקומנו, ואתא ואייתי מתניתא בידיה והביא עמו ברייתא, ושנינו בה:

עובד כוכבים שהביא אבנים מן המרקולים, וחיפה בהן דרכים וסרטיאות [גירסא אחרת: וסרטיאות]

13. מהגמרא בהמשך משמע שרבה בר ירמיה עצמו שהביא הברייתא, הוא האומר "לית נגר ובר נגר דפרקינה".

12. כן כתבו התוס' ד"ה בעינן, והרמב"ן והריטב"א, שהוא הדין לשאר עבודות שבמקדש. ועיין בחידושי הריטב"א בשם הראב"ד. ובחידושי המאירי.